

DR. DŽEMAL BEDEVI
Fikhsko vijeće Sjeverne Amerike,
Predsjednik islamske medijske fondacije

RELACIJE IZMEĐU MUSLIMANA I NEMUSLIMANA

Uvod

Čovječanstvo danas živi u “globalnom selu”, gdje ljudi ili narod ne mogu živjeti u izolaciji i biti ravnodušni prema onome što se dešava negdje drugdje. Svijet u kome živimo uzajamno je ovisan i toliko međusobno povezan da je mirni dijalog postao već odavno imperativ. Uprkos općoj eroziji privrženosti “religiji”, interpretiranje ili pogrešno tumačenje ipak još uvijek igra ključnu ulogu u oblikovanju stavova pojedinaca i ima utjecaj na svekoliko ponašanje. Uprkos ozbiljnim slučajevima zloupotrebe različitih religija¹ od strane njihovih sljedbenika, kako bi opravdali ili podsticali na akt brutalnosti i krvoprolića, postoje pozitivne i korisne zajedničke teme u tim religijama. Stoga, miroljubivi i iskreni unutarvjerski i međuvjerski dijalozi mogu biti od koristi u rješavanju krucijalnih pitanja od interesa za sve. Ovaj rad je skroman doprinos tom dijalogu iz jedne perspektive unutar velike svjetske religije koju ispovijeda jedna petina ljudskog roda; koja se ponajviše pogrešno razumijeva u odnosu na bilo koju drugu vjeru, ponekad čak i od strane njenih sljedbenika.

Ovaj rad razmatra prirodu i parametre normativnog odnosa između muslimana i nemuslimana. On se temelji uglavnom na pokušaju razumi-

¹ Dijelovi ovoga rada prikazani su pod različitim naslovima. U ovoj formi nije objavljan prije.

jevanja Kur'ana u njegovom vlastitom tekstualnom i historijskom kontekstu. Da bismo to učinili, potrebno je početi s metodologijom i pretpostavkama na kojima se zasniva studija.

Metodologija

Osnovna metodologija i hipoteze ove studije izložene su kako slijedi:

1. Kao monoteistička vjera, normativni islam ne poistovjećuje se s djelima svojih "sljedbenika". Kao i kod drugih religija, sljedbenici ili samoprozvani sljedbenici imaju slabosti, grješna su ljudska bića. Ponekad su njihova djela, s različitim ozbiljnošću, u skladu s normativnim učenjima njihove vjere. No, postoje slučajevi kada su njihovi postupci neovisni ili su čak suprotni njihovim normativnim naučavanjima. Onaj koji ne pripada datoj vjeri može da vidi ovakve loše postupke vidjeti kao dio same vjere. Ponekad ti postupci bivaju učinjeni u ime vjere. Te tvrdnje produkt su neznanja, nenamjernog pogrešnog razumijevanja ili čak namjernog iznošenja neistina, s namjerom da izazove sankcije i akciju vlasti za takve postupke. Primjeri za to su i pokušaji da se opravda ili objasni ubijanje nevinih civila posezanjem za kur'anskim tekstom ne razumijevajući sami kontekst. Slično tome, postoje i oni koji opravdavaju bombardovanje klinika za abortus ili ubijanje i oduzimanje imanja Palestincima referirajući se na Bibliju i bez razumijevanja konteksta. Povijest različitih religijskih zajednica prepuna je takvih zastranjenja iako je u njoj prisutna uspješna implementacija normi njihovih religija. Ljudski uspjesi ili neuspjesi nisu uvijek saobrazni s idealnim normama.²
2. Da bi se ocijenilo da li njihovi postupci ili argumenti odgovaraju normativnim naučavanjima ili ne, mora postojati kriterij za

² Ponekada se tvrdi da je više ljudi ubijeno u "ime Boga" nego u bilo koje drugo ime. Tu izjavu treba ispravno čitati "...ubio, lažno, u ime Boga". Mnogo miliona ljudi ubijeno je u ime sekularnih ideologija ili drugih svjetovnih razloga. Po mom mišljenju, problem je u tome što ljudi imaju tendenciju da opravdavaju svoja zlodjela pozivajući se na vjeru ili na neki drugi način. Ako je ideologija pogodna, poziva se na nju ili ako je religija (bilo koja), poziva se na nju.

davanje takvih ocjena. Kako te norme mogu biti identificirane? Kada se radi o islamu, nema dileme da su primarni izvori za takvo što: Kur'an i vjerodostojni Hadis ili Sunnet. Kur'an je za muslimane Božija objava poslata preko posljednjeg vjerovjesnika Muhammeda, s.a.v.s., cijelom čovječanstvu. Doslovno prihvatanje Kur'ana kao Božije riječi prenesene Poslaniku, s.a.v.s., od strane Džibrila, meleka objave, predstavlja temeljni stub islama. Samim tim što je Objava i po svom značenju i formi, Kur'an za muslimane predstavlja najautoritativniji i finalni izvor u učenju o samom islamu, ali i u različitim pitanjima i problemima. Hadis se odnosi na riječi, postupke i odobrenja Poslanika Muhammeda, s.a.v.s., koji se odnose na znanje o vjeri i njenu implementaciju. Hadis je po svojoj prirodi sličan Kur'anu, kao oblik objave i samim tim primarni je izvor islama. Međutim, to je drugačiji oblik objave jer je hadis objava samo po svojoj značenjskoj dimenziji. Riječi izgovorene u hadisu Poslanikove su, a ne Allahove. Nadalje, Kur'an je u potpunosti autentičan jer je bio pomno čuvan, pamćen od strane mnogobrojnih ljudi, a da bi se u potpunosti sačuvao od iskrivljavanja i zaboravljanja Kur'an je bio zapisivan od samog početka. Hadis se, s druge strane, različito tretira s obzirom na stepen autentičnosti. Kao takav, hadis se mora razumijevati u svjetlu Kur'ana i interpretirati na način da nije u kontradikciji sa bilo kojim ustanovljenim kur'anskim principom. S druge strane, hadis, također, ima ulogu da elaborira, osvjetli i objasni Kur'an. Ovo podrazumijeva da se o datoj temi treba promišljati zajedno na osnovu kur'anskog teksta i autentičnog hadisa.

U sekundarne izvore islama spadaju dva izvora koji su generalno prihvaćeni, ali i oko kojih postoje određena sporenja. Generalno, kao sekundarni izvoru prihvaćeni su: a) konsenzus učenjaka o određenom pitanju (*idžma*), i analogijsko zaključivanje (*kijas*). Sekundarni izvori nisu objavljeni (za razliku od primarnih), iako se temelje na interpretaciji objavljenih izvora. Iako su *idžma* i *kijas* generalno prihvaćeni, oni su sami ovisni o primarnim izvorima zbog njihovog autoriteta i argumentacije. Interpretacije uključuju ljudsko mišljenje i ono se može razlikovati, kao i biti

pogrešno. To znači da valjan argument koji se temelji na Kur'anu i Hadisu ne može biti odbijen uz obrazloženje da je mišljenje učenjaka drugačije od njega ili da je u neskladu s njim. Greške nerazumijevanja i interpretacije moguće su i događaju se. Ipak, one se ne mogu pripisati Allahu i Njegovoj Objavi. Svakako, valja napomenuti da se neka tradicionalna znanstvena mišljenja (*idžtihad*) mogu odbaciti, ne zbog metodološke greške, već zbog činjenice da su takva mišljenja dijelom oblikovale posebne povijesne okolnosti njihovog vremena. Takve okolnosti mogu se značajno razlikovati od onih u današnjem svijetu. U svim slučajevima, mišljenja će biti procjenjivana kroz prizmu primarnih izvora, a ne obratno. Treba imati na umu da nema ni jedne osobe ili autoriteta u islamu čije je tumačenje nekog spornog pitanja viđeno ili prihvaćeno kao jedino ispravno, a kamoli stavljeno u isti rang s tekstom Kur'ana i Hadisa.

3. U tumačenju primarnih izvora islama moraju se poštovati osnovna i univerzalna pravila. Ona uključuju sljedeće:
 - Spoznaju da je Kur'an sačuvan u izvornom jeziku na kojem je i objavljen. Prilikom prevođenja na druge jezike, nijanse izvornog jezika mogu biti izgubljene ili priopćene nepotpuno. Iskreno, dešavaju se greške u prijevodu. Stoga, duboko poznavanje arapskog jezika obaveza je svakog znanstvenog tumačenja. Valja napomenuti da pojedini pojmovi nose različita značenja ovisno o kontekstu. Naprimjer, termin "ehlul-kitab" ili "sljedbenici Knjige" nekad se odnosi na Jevreje, ponekad na kršćane, a u ostalim slučajevima i na jedne i na druge. Također, izraz "En-Nas" nekada označava cijelo čovječanstvo (npr. kada se govori o Allahu kao Stvoritelju čovječanstva, kao u 4:1, 49:13, i 114:1-6). Međutim, u trećoj suri u 173. ajetu u kojem je upotrijebljen termin "En-Nas" očito se ukazuje na podskup čovječanstva,³ a ne na sve. Isto vrijedi

³ Ovaj ajet bavi se povijesnim incidentom kada su neka mekanska plemena pripremala napad na muslimane u vrijeme Poslanika, s.a.v.s. Ta se plemena oslovljavaju kao "En-Nas", što doslovno znači ljudski rod. Već u sadašnjem kontekstu to se definitivno odnosi samo na dio čovječanstva, a ne na sve.

za pojmove kao što su Židovi ili kršćani. Takvi izrazi mogu se odnositi samo na neke ali ne i na sve Jevreje ili kršćane.

- Kur'an objašnjava sam sebe. Pošto Kur'an nije poredan po temama (kao poglavlja udžbenika), potrebno je da učenjak bude temeljito upoznat s drugim tekstovima u Kur'anu koji se bave istom temom ili se direktno odnose na nju. Ukoliko se to ne učini, može doći do selektivnosti, što može narušiti ukupni smisao poruke Kur'ana o toj temi. Ustvari, ostali tekstovi u Kur'anu mogu biti veoma značajni u određivanju pravoga smisla određenog teksta.
- Uz ukupno razumijevanje kur'anskog konteksta, treba razmotriti dio u kome se spominje ajet. Jedna od najčešćih ozbiljnih pogrešaka jeste da se citira samo dio jednog ajeta ili jedan ajet u međusobno povezanom dijelu sure (poglavlja) na taj način da promijeni njegovo značenje.
- Uzimanje u obzir povoda objave (*esbabu-n-nuzul*) određenog ajeta, iako je poznat i autentičan, utječe na tumačenje tog ajeta.
- Ako postoji autentičan hadis koji se bavi istom temom kao i kur'anski ajet, hadis ima prednost u odnosu na obično mišljenje ili pretpostavku.
- Imajući u vidu da se neki kur'anski ajeti bave određenim povijesnim izazovima s kojima se suočavala prvobitna muslimanska zajednica, treba znati da takvo što utječe na interpretaciju. Neki od ovih izazova možda nisu prisutni danas, a ako jesu, onda su prisutni u promijenjenoj formi. Neki ajeti objelodanjuju bavljenje takvim situacijama. Ajete koji su objavljeni da bi se objasnile takve situacije ne bi trebalo nepotrebno generalizirati. Naprimjer, 5. ajet iz 9. sure, bez obzira na historijski kontekst, može dati pogrešnu sliku da Kur'an dopušta ubijanje svih idolopoklonika, a ne samo onih koji su počinili ubistvo ili kovali zavjeru da počine ubistvo, ili su prekršili ugovor. Potpunije objašnjenje ovog ajeta donijet ćemo na narednim stranicama.

- Neki tekstovi moraju biti tumačeni u svjetlu mnogih drugih tekstova. Naprimjer, Kur'an u više navrata afirmira slobodu savjesti i odbacuje prisilu u vjeru. Međutim, susrećemo određene ajete u Kur'anu koji dopuštaju borbu protiv nemuslimana. Razumjeti te potonje ajete kao dozvolu borbe protiv drugih zbog njihovog odbijanja islama ili kako bi se prisilili da prihvate islam, zanemarivanje je mnogih kur'anskih tekstova koji nisu u skladu s takvim tumačenjem. Stoga se postavlja pitanje da li je muslimanima dozvoljeno da se bore protiv nemuslimana zbog njihovog izbora vjere ili zbog njihove agresivnosti ili njihovog ugnjetavanja, pri čemu je njihov izbor vjere samo sporedno pitanje, a ne uzrok borbe i suštinsko pitanje.
- Čak i autoritativan i vjerodostojan tekst iz primarnih izvora islama može imati više od jednog mogućeg značenja (*mutešabih*) i mora biti tumačen s aspekta mnogo jasnijeg teksta (*muhkem*), nikako obrnuto.
- Svaka tvrdnja Teksta, ili tvrdnja da je derogiran, mora se pozorno ispitati. Cijeli Kur'an je u potpunosti autentičan. Bilo koja tvrdnja neshā (derogacije) treba biti jasna, a ne bazirana na pukom mišljenju. Treba napomenuti da su ranije muslimani koristili termin *nesh* ukazujući radije na *tahsis* ili specificiranje i ograničavanje pravila nego na abrogaciju. Ovo pitanje od iznimne je važnosti, otkako muslimanska baština uključuje radove koji sadrže nerazumne ispade u pogledu tvrdnji o derogaciji. Dok nekoliko učenjaka tvrdi da su stotine ajeta bili derogirani, velika većina učenjaka odbacuje takve tvrdnje kao nedokazane. Naprimjer, Dželaludin Sujuti suzio je broj derogiranih ajeta na 19. Drugi učenjaci, poput Šaha Valijjullaha ed-Dihlevija i Subhi el-Saliha ukazali su na posve mali broj takvih ajeta.⁴ Čini nam se da je činjenica da postoje opravdana neslaganja oko broja derogiranih ajeta u

⁴ Vidi Es-Salih, Subhi, *Mebahis fi 'ulum el-Kur'an*, Dar el-'ilm Lilmelajin, Bejrut, 1982, str. 272-274.

Kur'anu naznaka da su neke, ako ne i najveći broj ovih tvrdnji daleko od jasnog utemeljenja na snažnim dokazima.

4. Vođeni navedenom metodologijom, prikazat ćemo kur'anske vrijednosti i pravila koji predstavljaju potporu odnosima između muslimana i nemuslimana.

Kur'anska načela o odnosu među muslimanima i nemuslimanima

Valja napomenuti da od samog početka pojam *islam* podrazumijeva da je mir osnova i kriterij odnosa između muslimana i nemuslimana. Riječ *islam* izvedenica je iz arapskog korijena (*S-L-M*), čije opće značenje obuhvata pojmove "mir" i "pokornost". Iz duhovne perspektive, islam se može definisati kao postizanje mira kroz pokoravanje Allahu, dž.š., ili stanje mira u pokornosti Allahu. Mnogobrojne upute u Kur'anu i Hadisu otkrivaju da ovaj koncept mira uključuje mir s Bogom, čiji je rezultat unutarnji mir, mir s ljudima, sa životinjskim svijetom, s vegetacijom i ekološkim poretkom.⁵ Za muslimane ovaj "generički islam" bio srž je svih poslaničkih učenja kroz cijelu ljudsku povijest. Ključni teološki i eshatološki pojmovi izvedeni su iz istog arapskog korijena (*S-L-M*). Jedno od Allahovih imena/atributa jeste "Es-Selam" što znači "Mir" ili "Izvor mira".

Džennet se naziva domom ili prebivalištem mira. Prilikom ulaska u Džennet, meleki pozdravljaju vjernike pozdravom "Mir s vama", istim pozdravom kojim će se pozdravljati stanovnici Dženneta. To je, također, standardni pozdrav među muslimanima širom svijeta.⁶ Mir se realizira kroz pet općeprihvaćenih glavnih ciljeva Šerijata (islamske jurisprudencije): zaštitom vjere, života, razuma, časti i imovine. Mirni odnosi među ljudima uključuju različite krugove, kao što su: porodica, zajednica, društvo i čovječanstvo u cjelini. To uključuje i odnose s braćom i sestrama u islamu, ali i čovječanstvom u cjelini. Međutim, fokus ovoga članka jesu

⁵ Mnoge kur'anske i hadiske preporuke odnose se na ljubaznost prema životinjama, očuvanje vegetacije i racionalno korištenje resursa. Primjerice, Poslanik Muhammed, s.a.v.s., opisuje planinu Uhud kao "Brdo koje nas voli i koje mi volimo".

⁶ Vidi Kur'an: 59:23, 6:127, 13:26, 10:10.

univerzalni koncepti i vrijednosti na kojima se temelji odnos između muslimana i nemuslimana. Oni uključuju sljedeće:

1. Vjerovanje u Jednog Boga: Islam se temelji na vjerovanju da je samo Jedan Bog, Allah, dž.š., Koji je univerzalni Stvaralac, Održavatelj i Njegovatelj svega. Budući da je Allah jedini Tvorac cijelog čovječanstva, isključena je bilo kakva ideja o više natjecateljskih kreatora, koji su sa svojim kreacijama neprijateljski okrenuti prema drugim "bogovima" i njihovim krecijama. Allah je Jedan i nepristrasan je prema svojoj kreaciji. On se brine za sve, uključujući i one koji ne prihvataju Njegovu vjeru, čak i one koji izazivaju srdžbu. On se brine za sve njih, zarad njihova dobra i pruža im mnogo prilika da se pokaju s ciljem da prekinu tegobno stanje odvojenosti uzrokovano nepriznavanjem Njega ili nemarom prema Njemu. Ovo uvjerenje podrazumijeva da su svi ljudi jednaki pred Allahom u pogledu njihove ljudskosti, bez obzira na njihova partikularna uvjerenja. Jedino Allah ima pravo suditi svakoj osobi u pogledu "ispravnosti vjerovanja". Ljudi ne bi smjeli biti ugnjetavani ili zlostavljani od strane drugih ljudi zbog uočavanja "teoloških pogrešaka".
2. Univerzalno i jedinstveno učenje svih Poslanika: osnovna poruka je mir u pokornosti Allahu; doslovno: islam. Prema stanovištu Kur'ana, musliman mora, bez razlike, poštovati sve Allahove poslanike i vjerovati u njih. Svi oni čine jedno duhovno bratstvo koje se proteže vertikalno uključujući mnoge generacije i horizontalno podrazumijevajući cijelo čovječanstvo. U Kur'anu čitamo: *Mi (muslimani) ne pravimo razliku između Njegovih vjerovjesnika (tj. Allahovih vjerovjesnika).*⁷ Također, čitamo: *Mi objavljujemo tebi kao što smo objavljivali Nuhu i vjerovjesnicima poslije njega...*⁸ Također, u drugom ajetu čitamo: *On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisao Nuhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo naredili Ibrahimu i Musau i Isau: Pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte!*⁹ Ovi kur'anski tekstovi isključuju usko-

⁷ El-Bekare, 285.

⁸ En-Nisa, 163.

⁹ Eš-Šura, 13.

grudno mišljenje koje može dovesti do mržnje ili čak i do nasilja prema zajednicama koje sebe doživljavaju kao sljedbenike drugih poslanika.¹⁰

3. Univerzalno ljudsko dostojanstvo: Kur'an iznosi mnogo razloga zbog kojih svako ljudsko biće mora biti poštovano i čije dostojanstvo mora biti čuvano, bez obzira na njegovo ili njezino odabrano vjerovanje. Takva čast slikovito je prikazana i u samom Kur'anu kada se opisuje stvaranje čovjeka u najljepšem obliku¹¹ i zapovijed melekima da učine sedždu iz poštovanja prema Ademu, a.s.¹² Kur'an opisuje čovjeka kao Allahova namjesnika na zemlji.¹³ Sve što je Allah stvorio na nebesima i zemlji jeste za dobrobit ljudske rase. Svetost ljudskog života potvrđena je u Kur'anu: *I ne ubijajte nikoga koga je Allah zabranio, osim kada pravda zahtijeva...*¹⁴ Kur'an potvrđuje ono što je objavljeno ranijim poslanicima da: *Ako neko ubije nekoga ko nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini – kao da je sve ljude poubijao; a ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva, – kao da je svim ljudima život sačuva.*¹⁵ O svetosti ljudskog života govori i sljedeći kur'anski ajet: *Mi smo sinove Ademove, doista odlikovali...*¹⁶

Primjećujemo da se ovaj ajet odnosi na sve ljude, bez obzira na njihovu religiju ili njihovu vjeru u Boga. Poricanje vjere u Boga sigurno će imati svoje posljedice na budućem svijetu. Međutim, Uzvišeni Allah određuje kakve će biti ove posljedice. Takvo buduće određenje nema veze s poštivanjem ljudskosti bilo koje osobe u životu na ovome svijetu. Uostalom, čovjek je slobodan, i kao takav osobno je odgovoran pred Bogom za njegovo/njeno vjerovanje i moralni izbor. Svaka osoba može biti pozvana na od-

¹⁰ Allah je uzdigao neke poslanike u odnosu na druge, dok su muslimani poučeni da izbjegavaju hvaljenje jednog poslanika i zanemarivanje drugih.

¹¹ Et-Tin, 4.

¹² El-Bekare, 43.

¹³ El-Bekare, 30.

¹⁴ El-Isra, 33.

¹⁵ El-Maide, 33.

¹⁶ El-Isra, 70.

govornost na ovome svijetu ukoliko taj moralni izbor krši prava pojedinca ili društva kao što su izvršenje zločina ili djela neprijateljstva. Drugim riječima, čovjek nema pravo da dehumanizira i kažnjava drugoga na temelju toga što je druge religije ili uopće ne pripada vjernicima. Pod ovom vrijednošću podrazumijeva se da su miran suživot među sljedbenicima svih religija i poštivanje njihovog ljudskog dostojanstva, ne samo mogući, već su kao takvi propisani Kur'anom, tj. obavezni.

4. Univerzalna pravda: arapski termin za pravdu je *adl*, što znači “biti u stanju ravnoteže, biti uravnotežen”. Ta ravnoteža svojstvena je kozmičkom redu i prirodi kao što je to svojstveno duhovnim i etičkim vrijednostima. Kur'an je protiv remećenja te ravnoteže.¹⁷ U tom širem kontekstu, možemo razmotriti koncept pravde koji se odnosi na međuljudske odnose utemeljene na primarnim izvorima islama. Ukratko, takav koncept ima sljedeće karakteristike:
- Pravda ne predstavlja puku “političku korektnost” ili nešto čime bismo trebali da se bavimo zarad puke dunjalučke koristi. Za vjernika, to je prije svega Božija zapovijed.¹⁸
 - Pravda je suština poslaničkog učenja.¹⁹
 - Pravda je univerzalni koncept koji bi trebalo promatrati bez nepotizma, čak i kad je u pitanju “neprijatelj”: *O vjernici, budite uvijek pravedni, svjedočite Allaha radi, pa i na svoju štetu ili na štetu roditelja i rođaka, bio on bogat ili siromašan...²⁰ O vi koji vjerujete, dužnost prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite!*²¹

Navedeni koncept univerzalne pravde odnosi se na mir u najmanje dva slučaja:

¹⁷ Er-Rahman, 5-9.

¹⁸ El-Araf, 28; En-Nahl, 90.

¹⁹ El-Hadid, 25.

²⁰ En-Nisa, 135

²¹ El-Maide, 8.

- Nezamislivo je ostvarenje istinskog trajnog mira bez pravde. Ustvari, postojanje pravde uvjet je mira.
 - Nauditi bilo kojoj osobi, progoniti je ili se boriti protiv nje zbog njegovog/njenog religijskog uvjerenja najteži su oblici nepravde, koji su osuđeni u primarnim izvorima islama.
5. Univerzalno ljudsko bratstvo: obraćajući se cijelom ljudskom rodu Kur'an kaže: *O ljudi, mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije mu skriveno ništa.*²² Treba naglasiti da se ovaj ajet ne odnosi ekskluzivno na muslimane, jer počinje izrazom *O ljudi*, obraćajući se svima. On podsjeća čovječanstvo da pripada jednoj raznolikoj porodici, koja vodi porijeklo od istih roditelja. Ovo je podsjetnik da su raznolikost u jedinstvu i jedinstvo u različitosti mogući. Ljudi su kao buket cvijeća u kome je svaki cvijet lijep na svoj način, ali spajanje svih cvjetova i bogatstvo njihovih boja čini ga još ljepšim. Ovaj opći kur'anski iskaz o bratstvu među ljudima jaka je osnova za mir među svima.
6. Prihvatanje pluralizma u ljudskim društvima: Iako se pojam pluralnosti pojavio kao relativno nov koncept, on ne predstavlja novitet onima koji su upoznati s Kur'anom. Da je Allah htio, On bi sve ljude učinio jednom nacijom, na što nas Kur'an eksplicitno podsjeća (5:48; 11:118). Isto tako, da je Allah htio, On bi sve ljude učinio vjernicima, na što nas također Kur'an podsjeća (10:99). To znači da je prisiljavanje ljudi da vjeruju u Boga protivno Njegovom određenju slobodne volje, što uključuje i činjenicu da će Ga neki poricati. Konačna nagrada ili kazna za prihvatanje ili odbijanje vjere u Boga odgađa se do Sudnjega dana. Ovo načelo potvrđuje stav da ne treba osuđivati bilo koga zbog različitosti i da ljude treba prihvatiti onakvim kakvi su, kao ljudska bića koja imaju pravo izbora, i koja su odgovorna samo svome Stvoritelju. Prihvatanje različitosti ne podrazumijeva prihvatanje mnoštva konačnih istina, niti isključuje mogućnost širenja nečije vjere

²² El-Hudžurat, 13.

drugima, pa čak i pozivanja u nju. Pluralizam podrazumijeva miran suživot s onima koji imaju različita vjerovanja i uvjerenja.

7. Zabrana prisile u vjeru: Preporučivanje ili propagiranje vjere nije isto što i prisila u vjeru. Kur'an stavlja u obavezu vjernicima da prenose poruku islama drugim ljudima jer su oni svjedoci ljudskom rodu: *I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi i da Poslanik bude svjedok protiv vas...*²³

Biti svjedocima od Allaha podrazumijeva svjedočenje kroz dobra djela i širenje istine u koju se vjeruje, a što je korisno za čovječanstvo. Neke zajednice koriste termin "obraćanje" kako bi odredile taj kasniji oblik svjedočenja. Kur'anski izraz za širenje vjere ljudima je *da'va*, što doslovno znači "pozivanje". Sam pojam znači da pozvani ima puno pravo da taj poziv prihvati ili odbije. Prisila, prijetnja, davanje mita, prevara, manipulacija i iskorištavanje slabosti onoga koji se poziva (kao što je glad ili bolest) nisu u skladu s ovim izrazom. Kur'an daje uputstvo kako pozvati druge u islam. Poziv treba biti upućen mudro i na najljepši način: *Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj. Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i on zna one koji su na pravom putu...*²⁴

Prema mnogim kur'anskim ajetima, prisila u vjeru je zabranjena: *U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti...*²⁵ *Ti poučavaj (O Poslaniče) – tvoje je da poučavaš, ti vlast nad njima nemaš! A onoga koji glavu okreće, neće da vjeruje, njega će Allah najvećom mukom mučiti. Nama će se oni, zaista, vratiti i pred Nama će, doista, račun polagati.*²⁶ *Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici?*²⁷

Kur'an ne propisuje nikakvu kaznu za odbijanje prihvatanja poziva u islam: *a ako glave okrenu, – pa, Mi tebe nismo poslali da budeš njihov čuvar, ti si dužan samo da obznaniš...*²⁸

²³ El-Bekare, 143.

²⁴ El-Hidžr, 125.

²⁵ El-Bekare, 256.

²⁶ El-Gašije, 2126.

²⁷ Junus, 99.

²⁸ Eš-Šura, 48.

8. Sveobuhvatna milost: Suština islama i poslaničke misije sadržana je u sljedećem ajetu: *A tebe smo samo kao milost svjetovima poslali.*²⁹ Da bi isključila bilo kakva partikularizacija ove milosti, Poslanik, s.v.a.s., je objasnio da milost ne podrazumijeva suosjećajnost prema jednom prijatelju, već prema svima. Također je objasnio: "Onaj ko nije prema drugima milostiv, neće biti počašćen milošću." Očito je da muslimani nisu jedini stanovnici Zemlje. Stoga se naredba da se bude milostiv odnosi na sve. Ustvari, milost se odnosi na životinje, ali i druga živa bića koja je Allah stvorio. Logičan plod ovakvog pogleda na milost podrazumijeva ljubav prema čovječanstvu i poštivanje čovjeka kao Allahovog stvorenja, te na taj način distanciranje od njihovih pogrešnih uvjerenja, ili čak poricanja Allaha. Ova ljubav pronalazi svoj najljepši oblik u činjenju dobra i pozivanju dobru. To ne znači da treba voljeti njihove prijestupe, ili njihovo negiranje vjere u Allaha. To je ljubav prema njihovom usmjeravanju radi blagostanja u ovome, ali i u budućem životu.
9. Univerzalna mirna koegzistencija: Pravda i suosjećanje osnovna su pravila za uređenje odnosa između muslimana i nemuslimana u pogledu mirnog suživota. Sljedeća dva ajeta ključna su za određenje tog općeg pravila: *Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravedni –, ali vam zabranjuje da prijateljujete s onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi nepravdu čine.*³⁰ Ovaj ajet implicira da je musliman dužan postupati pravično (*kist*) i s dobročinstvom jer su to odlike osobe koja teži mirnom koegzistentnom životu (*birr*). Termin *birr* i njegove izvedenice isti su termini, koji se upotrebljavaju u Kur'anu i Hadisu kako bi se označili nečiji odnosi s vlastitim roditeljima. Takav odnos je mnogo više od same ljubaznosti, jer on uključuje ljubav i poštovanje. Mnogi engleski prijevodi Kur'ana

²⁹ El-Enbija, 107.

³⁰ El-Mumtehane, 8-9.

ovaj su kur'anski izraz preveli kao ljubaznost, pijrevodom koji u bogatijem smislu zaostaje za izvornom arapskom riječi. Kako bi se ublažio taj nedostatak oko prevođenja, u zagradi su spomenuti originalni pojmovi. Termin *kist* preveden je kao "pravednost". Također, izraz "pravednost/pravda" najbliži je arapskom terminu *adl*. Međutim, ni manje ni više, *adl* se odnosi na davanje drugom njegovih/njenih prava. Drugi učenjaci tvrde da kur'anski termin *kist* po svome značenju nadilazi pravednost jer podrazumijeva davanje drugima više od onoga što im svakako pripada.³¹

10. Miran dijalog, posebno sa "sljedbenicima Knjige": Svih spomenutih devet principa odnose se na sve one koji nisu muslimani. Kur'an daje sljedbenicima Knjige (Jevrejima i kršćanima) poseban status. Sam pojam pravi evidentnu razliku u odnosu na druge poput arapskih idolopoklonika (98:1). To je odgovarajući naziv jer priznaje, poput muslimana, da je njihova vjera utemeljena na objavljenoj knjizi ili svetim spisima. U pogledu porodičnog prava i propisa ishrane, Kur'an pokazuje poseban obzir prema "sljedbenicima Knjige". Naprimjer, musliman može da ženi vjernicu Jevrejku ili kršćanku (5:5). Kur'an poziva muslimane da se uključe u miran dijalog s Jevrejima i kršćanima: *Reci: – "O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allaha ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!" Pa ako oni ne pristanu, vi recite: – "Budite svjedoci da smo mi muslimani."*³² Može se primijetiti da "odbijanje" ovoga poziva nije predstavljeno kao kažnjivo djelo na ovome svijetu, te da

³¹ U komentaru 8. ajeta sure El-Mumtehine, Ibn Arebi objašnjava da razmatranje statusa miroljubivog nemuslimana u kontekstu qista (pravde) ne znači puku pravdu. To radije znači da njima daš ono što tebi pripada kako bi održao dobre odnose s njima. Pod pojmom qist ne podrazumijeva se uzvraćanje pravde za pravdu, nego on zahtijeva jednako tretiranje onoga ko se bori protiv muslimana, kao i onoga koji se ne bori (citirano iz: Tefsir imama Kurtubija, Dar Ihja et-turas, Bejrut, 1966, str. 59). Posljednja Ibn Arebijeva izjava konzistentna je s kur'anskom preporukom: *Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite!* (El-Maide, 8)

³² Alu Imran, 64.

njihovo neprihvatanje ovog poziva samo svjedoči o pokornosti muslimana Allahu. Također, drugi ajet u Kur'anu potiče na miran dijalog i poziva sve da izgrađuju zajedničke temelje između muslimana i sljedbenika Knjige. U tom smislu, Kur'an daje instrukcije muslimanima: *I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način, – ne sa onima među njima koji su nepravedni –, i recite: Mi vjerujemo u ono što se objavljuje nama i ono što je objavljeno vama, a naš Bog i vaš Bog jeste – jedan, i mi se Njemu pokoravamo.*³³ Ne samo da muslimani, kršćani i Jevreji iskazuju vjeru u Boga i Božansku objavu, oni, također, vjeruju u ljudsku odgovornost, posljedice dobrih i loših djela, moralna načela i druge vrijednosti, kao što su: ljubav, mir i pravda.

Može se zaključiti da ovih deset vrijednosti i principa koji su spomenuti predstavljaju solidnu osnovu za mirne odnose i koegzistenciju sa svima, bez obzira na njihovo vjersko uvjerenje. Međutim, treba napomenuti da pravi i trajni mir mora biti zaštićen od onih koji ga pokušavaju poremetiti. Pravi mir ne mora nužno podrazumijevati potpunu odsutnost upotrebe sile ili čak rata kao manjeg zla u krajnjoj nuždi. Glavno pitanje jeste mjesto i vrijeme. Sljedeća cjelina ovoga rada bavi se tom problematikom.

Džihad nije “sveti rat”

Prethodna rasprava daje dovoljno dokaza da je normativni odnos između muslimana i nemuslimana utemeljen na miru, pravdi, milosrđu i uzajamnom poštovanju. Međutim, neko može postaviti pitanje, kako se izgradnja i održavanje mira mogu pomiriti s konceptom “svetog rata”.

Kur'ansko-arapski termin *džihad* obično se pogrešno prevodi kao “sveti rat”. Kur'an je objavljen na arapskom, a ne na engleskom. Arapski ekvivalent engleskog izraza “sveti rat” je *harb mukaddeseh*, i ovaj izraz se ne nalazi u tekstu Kur'ana ili u autentičnim hadisima Poslanika islama, s.a.v.s. Čak i kada Kur'an govori o odbrambenom ratu, nikada ga ne glorificira i ne zove “svetim”, već ga opisuje kao nešto što je samo po sebi

³³ El-Ankebut, 46.

mrsko (2:216-217). Međutim, kao posljednji izbor, bolje je i to nego nijemo posmatrati agresiju ili ugnjetavanje.

Štaviše, termin “sveti rat”, znači, leksički, borbu u ime jedne religije protiv druge. Ne postoji kur’anski ajet koji odobrava borbu protiv bilo kog miroljubljivog nemuslimana, isključivo samo zato što je on/ona nemusliman. Islam zabranjuje prisilu u vjeru (2:256) i čak dopušta jednu vrstu međuvjerskog braka. Naprimjer, musliman može oženiti Jevrejku ili kršćanku (5:5).

Iz vjerske perspektive može se argumentovano kazati da je izraz “sveti rat” kontradiktoran, jer ne postoji ništa sveto u pogledu rata i njegovih posljedica: krvoprolića, uništavanja i ljudske patnje. U određenom slučaju to može biti manje zlo, ali on nikako ne može biti svet u svojoj suštini. Može biti jako korisno da se razmotri značenje termina *džihad* u njegovom doslovnom i vjerskom značenju.

Džihad je arapska riječ izvedena iz korijena J-H-D što doslovno znači nastojati ili ulagati napor. To je isti korijen iz koga je izveden i pravni termin *idžtihad*, te se otuda *idžtihad* odnosi na ulaganje intelektualnog napora od strane učenjaka kako bi se iskazalo vjersko mišljenje o nekom novom pitanju ili problemu. Termin *džihad* i slični termini izvedeni iz istoga korijena upotrebljavaju se u Kur’anu i Hadisu. Prvo, koristi se u kontekstu molitve, činjenja dobrih djela i osobnog čišćenja; borbe sa samim sobom protiv zlih sklonostiduşe. (22:78; 29:4-7)

Drugo, koristi se u kontekstu društvenog džihada, odnosno težnje za istinom, pravdom i dobrotom u odnosu prema drugim ljudima. Primjeri ovakve upotrebe odnose se na davanje milostinje onima kojima je potrebna (49:15), i na nastojanje da se agrumentima koji su prezentirani u Kur’anu uvjere oni koji odbacuju Božiju poruku (25:52).

Treće, koristi se u kontekstu borbe na bojnom polju, koja se obično, mnogo određenije, naziva *kital*, što znači borba. To je kasniji oblik borbenog džihada, koji je dozvoljen u Kur’anu za legitimnu samoodbranu u slučaju neizazvane agresije ili otpor prema teškom ugnjetavanju na religijskoj ili drugoj osnovi. Zapravo, prvobitna muslimanska zajednica je više od trinaest godina trpjela patnju i ugnjetavanje od strane arapskih idolopoklonika, pa su tek nakon toga objavljeni prvi kur’anski ajeti koji su

dopustili samoodbranu. Ti ajeti objelodanjuju sljedeće: *Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini – a Allah je, doista kadar da ih pomogne. Onima koji nisu ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga prognani samo zato što su govorili: Gospodar naš je Allah.*³⁴

Ključni ajeti koje Kur'an spominje u pogledu opravdanosti pribjegavanja "ratobornom džihadu" jesu sljedeći: *I borite se na Allahovu putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu. I napadajte takve gdje god ih sretnete i progonite ih odande odakle su oni vas progonili. A zlostavljanje je teže od ubijanja! I ne borite se protiv njih kod Časnog hrama, dok vas oni tu ne napadnu. Ako vas napadnu, onda ih ubijajte! – neka takva bude kazna za nevjernike. A ako se prođu, – pa, Allah zaista prašta i samilostan je. I borite se protiv njih sve dok mnogoboštvo ne nestane i dok se Allahova vjera slobodno ispovijedati ne mogne. Pa ako se okane, onda neprijateljstvo prestaje, jedino protiv nasilnika ostaje.*³⁵

Iz ovih kur'anskih ajeta očito je da postoje samo dva opravdanja za ovu vrstu džihada i to kada se želi zaustaviti agresija i ugnjetavanje. Uvjet za prestanak neprijateljstva nije prihvatanje islama, već zaustavljanje agresije i ugnjetavanja.

Poput ovih spomenutih ajeta, postoji, također, nekoliko ajeta koji odobravaju borbu. Također, ovi ajeti se bave ratnim situacijama i razumijevaju se u njihovom tekstualnom i historijskom kontekstu i kao takve ne treba ih generalizirati. Opis agresora i tlačitelja kao onih koji ne prihvataju vjeru ili idolopoklonika ne znači da je borba protiv njih vođena zbog toga što su bili nemuslimani. Historijski gledano, ovim tlačiteljima bilo je suđeno da budu nemuslimani. Ustvari, Kur'an čak dozvoljava borbu protiv uzurpatora među muslimanima u slučaju da druga sredstva nisu uspjela obezbijediti mir i pravdu (49:8-9). Davanje odobrenja za borbu nije uzrokovano razlikom u vjerovanju, već samim činom agresije.

Nijedan kur'anski ajet, kada se postavi u svom odgovarajućem tekstualnom i historijskom kontekstu, ne odobrava borbu protiv drugih zbog

³⁴ El-Hadž, 39-40.

³⁵ El-Bekare, 190-194.

njihove vjere, etničkog porijekla ili nacionalnosti. Jer to proturječi nekolicini ustanovljenih normi i principa o kojima smo govorili u prošlom dijelu. Borbeni džihad nije ograničen samo u pogledu toga šta ga može, a šta ne može opravdati, već je, također, i strogo regulisano ponašanje u borbi. Poslanik Muhammed, s.a.v.s., podučavao je kako se treba ponašati na bojnopolju. Rat kao "prezreno djelo" ne treba se voditi ako druga miroljubiva sredstva mogu zaustaviti agresiju ili tlačenje. U ovom slučaju, namjere moraju biti pokretačka snaga i ne smiju biti pomiješane s osobnim ili nacionalističkim interesom. Legitimni autoriteti bi nakon konsultacija morali objaviti rat. Civilima se ne bi smjela nanositi šteta. Svi se moraju suzdržati od pljačke i bespotrebnog uništavanja. Prema ratnim zatvorenicima i ranjenicima mora se humano postupati.

Treba napomenuti da je u dugoj povijesti muslimanskog naroda bilo vremena kada su se takvi uvjeti i pravila poštovali, ali, također, i trenutaka kada su se narušavali ovi uvjeti i pravila. U međuvremenu je bilo i pogrešnih interpretacija ovog koncepta od strane nekih učenjaka, djelimično možda i pod utjecajem okolnosti vremena u kojem su živjeli. Kako god, ostaje činjenica da se na islamska učenja ne bi trebalo gledati kroz prizmu onoga što su neki muslimani činili u prošlosti, ili čine danas, te kroz pogrešne interpretacije iz prošlosti ili sadašnjosti.

Ovaj rad ne bi bio potpun bez osvrtnja na mnogobrojna pogrešna shvatanja, često pogrešno citirana iz Kur'ana. Time ćemo se baviti u sljedećem dijelu.

Frekventna pitanja i primjedbe

Prvo pitanje:

Kako objasniti ajete u Kur'anu koji podstiču ubijanje nemuslimana gdje god da se oni nalaze (9:5) i drugih, koji dozvoljavaju borbu usmjerenu protiv Jevreja i kršćana i drugih nemuslimana?

Odgovor:

Za početak, ajet (9:5) nema nikakve veze sa sljedbenicima knjige (Jevrejima i kršćanima), koji se razlikuju od drugih nemuslimana. Kur'anski

tekst (98:1) pravi jasnu razliku između sljedbenika Knjige *ehlu-l-kitab* i idolopoklonika *mušrikun*, termina koji se koristi u ajetu 9:5. Nadalje, svi ovi i slični ajeti pogrešno se razumijevaju i navode bez uzimanja u obzir njihovog tekstualnog i historijskog konteksta. Oni se uzimaju izvan tekstualnog konteksta, ignorirajući ajete koji dolaze prije i one koji dolaze poslije, i također ne uzimajući u obzir druge ajete iz Kur'ana koji se odnose na istu problematiku, a koji bi pomogli u osvjetljavanju njihova pravog značenja. Također, oni bivaju uzimani izvan historijskog konteksta koji bi mogao objasniti razlog objavljivanja i način na koji bi ih trebalo primjenjivati. Svi ovi ajeti, bez iznimke, ako se pažljivo analiziraju, odnose se na agresiju i ugnjetavanje počinjeno protiv muslimana u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., bilo od strane arapskih idolopoklonika, nekih jevrejskih plemena iz Medine ili od strane određenih kršćana. Međutim, većina se odnosi na mekanske i druge arapske idolopoklonike. Muslimani su zbog svoje vjere bili izloženi torturi i ubijanju od strane određenih neprijatelja, kao što je naprimjer ubijena Sumejja i njen muž Jasir. Određeni broj onih koji su znali Kur'an napamet ubijen je samo zbog toga što su na miran način prenosili poruku o Allahovom jedinstvu. Ubijani su neki od izaslanika Poslanika, s. a v.s., a ubistvo izaslanika druge zemlje u današnjem međunarodnom pravu jednako je činu rata. Neki od njih, poput kršćana na Tebuku, skupljali su vojsku kako bi napali muslimane. Neki su pisali pisma svojim lokalnim vođama da odu i ubiju Muhammeda, s.a.v.s., ako ne opozove svoju tvrdnju o poslanstvu, kao što je bio slučaj sa carem Perzije. Neki od njih kršili su mirovne ugovore i ubijali nedužne i miroljubive ljude, iako nisu bili izazvani, suprotno ugovoru, kao što je kršenje ugovora na Hudejbiji od starne Mekelija. Problem ovdje nije u religiji, već u nepravdi, ugnjetavanju i agresiji.

Postoje mnogi kur'anski ajeti koji izjavljuju da oni koji ostvaruju mirnu koegzistenciju s muslimanima imaju pravo na pravdu, suosjećanje i poštovanje bez obzira na njihovu vjeru, sve dok su u miru s muslimanima.

Ako je istina da Kur'an uči da treba ubiti bilo kojeg nemuslimana zbog njegove/njene vjere, kako onda objasniti činjenicu da su vjerske manjine kroz 1400 godina muslimanske povijesti ne samo preživjele nego se, također, i širile i imale slobodu prakticiranja svoje vjere pod muslimanskom

vlašću? Jasno, muslimani samim tim što su ljudi nisu savršeni, ali bilo je trenutaka u povijesti kada su bili dovoljno moćni da uklone sve nemuslimane pod svojom vlašću. Povijesni spisi pokazuju kako muslimani nisu zloupotrebljavali ovu moć. Na prvom mjestu, na njihovu suzdržanost imao je utjecaja kur'anski ajet koji poučava da je prisila u vjeru zabranjena.

Kur'an dozvoljava muslimanu da se ženi kršćankom ili Jevrejkom. Ako je istina da Kur'an traži ubijanje nemuslimana, kako može biti dopušteno muslimanu da ženi kršćanku ili Jevrejku? Brak je najprisniji ljudski odnos i on je opisan u Kur'anu kao odnos ispunjen mirom, ljubavlju i suosjećanjem (30:21), a ne ubijanjem zbog vjerske različitosti.

Drugo pitanje:

Je li islam imperijalistički? Postoje li ajeti u Kur'anu koji navode da je islam vjera istine, i da ona mora biti iznad svih drugih religija? (9:33, 48:28 i 61:9)

Odgovor:

Istinski islam prakticiran u skladu sa svojim originalnim izvorima (Kur'an i Sunnet) uopće nije imperijalistički. Možda su neki muslimanski vladari u povijesti odstupali od njegovih učenja u određenoj mjeri. Njihove postupke ne možemo izjednačavati s normama islama. Neki pravnici davali su mišljenja koja su takve postupke opravdavala. Možda su takva tumačenja bila pod utjecajem vremena u kome su živjeli, a koje se razlikuje od današnjeg. Nijedan od tih učenjaka nije tvrdio kako su njegove interpretacije konačne i nepogrješive. Ipak, bilo da su takve interpretacije vrijedile za njihovo vrijeme i specifične okolnosti, bilo da su one u suprotnosti s tekstom i duhom islama, ostaje činjenica da je tumačenje primarnih izvora islama poduhvat koji nije ostao zamrznut u vremenu. Možda su oni koji su zagovarali takve argumente napravili grešku u razumijevanju određenih dijelova Kur'ana. Oni možda nisu uspjeli uvidjeti kako se ti dijelovi uklapaju u ukupnu sliku naučavanja Kur'ana o odnosu muslimana i drugih.

Povijest svjedoči da se islam mnogo brže širio u periodu mira nego u periodu rata. Čak i u periodima kada muslimani ekonomsko, socijalno, vojno ili politički ne dominiraju, islam se, ipak, i dalje u kontinuitetu širi.

Isti fenomen može se vidjeti i u našem vremenu jer predstavlja vrijeme velikih patnji i progona muslimana u mnogim dijelovima svijeta. Čak i neki koji su napadali muslimane i islam i počinili strašne masakre nad muslimanima, poput Mongola i križara, u konačnici prihvataju islam. Prilično je zanimljivo saznanje da osvajač prihvata vjeru onoga koga je pokorio, a ne obrnuto. Jasne povijesne i zemljopisne činjenice pokazuju da se islam proširio više mirnim putem nego silom. Karta muslimanskog svijeta, ako je pogledamo danas, pokazuje da je većina muslimana živjela u zemljama u kojima nije bilo borbe, pa čak ni odbrambene borbe. Primjer je Indonezija, u kojoj živi gotovo 200 miliona muslimana. Tomas Arnold, bivši kršćanski misionar u Indiji, u svojoj poznatoj knjizi "Propovijedi islama" ukazuje da je to što su se u nekim razdobljima muslimanski vladari udaljili od koncepta tolerancije, ipak, njihova vlastita greška i nikako se ne može pripisati islamskom učenju. On zaključuje kako su dvije skupine ljudi, trgovci i sufije, ponajviše zaslužni za širenje islama po cijelom svijetu, jer su bili u prilici da putuju i rade s ljudima i na najljepši način pozivaju druge na put koji vodi ka Allahu (24).

Ako je istina da islam dozvoljava upotrebu prisile u pogledu preobraćanja ljudi, kako se onda desilo da religijske manjine napreduju u područjima pod muslimanskom vlasti? Također, vrijedi pitati zašto Kur'an i Sunnet izričito nalažu propise i prava za zaštitu nemuslimanskih manjina koje žive pod islamskom vlasti, ako je istina da druge religije treba eliminisati kako bi islam "prevladavao". Poslanik je čak istakao da će on na Sudnjem danu biti zastupnik nemuslimana protiv muslimana ako musliman povrijedi zimijju, tj. nemuslimana koji živi pod islamskom vlasti, ili mu učini bilo kakvu nepravdu. U čemu bi bio smisao ovih propisa i preporuka ako bi ti ljudi prihvatili islam ili bili ubijeni? Zašto bi Kur'an neprestano govorio o mirnom dijalogu s nemuslimanima (npr. 29:46) ako bi ih, ponajprije, trebalo ubijati? Ako islam insistira na korištenju sile za preobraćenje, zašto se onda ljudi, kada budu oslobođeni od muslimanske vlasti, ne vrate svojim prethodnim vjerama?

Istina je da tri ajeta u Kur'anu (9:33, 48:28 i 61:9) navode da je Allah poslao svoga poslanika Muhammeda s porukom da je islam religija uputstva i istine, i to je ono što je "uzdiže" u odnosu na druge religije. Šta nadmoć znači u ovome kontekstu? Trebamo li ograničiti naše razumijevanje

riječi “nadmoć” na uski kontekst vojne i političke moći? U povijesti je bilo mnogo tiranijskih imperija koje su, s vremena na vrijeme, ekonomski, politički ili vojno dominirale. Njihova dominacija nije bila stalna. Ovo je vrlo površan i privremen oblik dominacije. Istinska nadmoć jeste preovladavanje istine i vjere u Jednoga Boga i sve što to podrazumijeva. Ustvari, bolji prijevod kur’anskog izraza *li-juzhirehu* je “da bi je proglasio”, negoli “da bi je uzdigao”. Ovaj prijevod je preuzet od Abdullaha Jusufa Alija.

Treće pitanje:

Zar Kur’an ne iznosi kako muslimani nikada ne trebada uzimaju Jevreje i kršćane za prijatelje?

Odgovor:

Prvotno, ovo je posve pogrešan prijevod. Kur’an ne kazuje muslimanima da ne prihvataju Jevreje i kršćane kao prijatelje. Riječ koju Kur’an koristi je *avlijaa’*, što znači gospodari ili zaštitnici, a ne prijatelji. Ako pogledamo ajete koji se bave ovim zabranama, primijetit ćemo da se ne odnose uvijek na negativne situacije. Naprimjer, u suri el-Maide, 57-58. ajet, kontekst upućuje na one koji ismijavaju, tj. izigravaju muslimane, prilikom pozivanja na namaz. Da li bi i jedan razuman pripadnik neke vjere uzeo za zaštitnika onoga ko bi se izigravao na ovaj način? Nije poželjno posmatrati izolirano ove ajete jer postoje mnogi ajeti koji uče kako bi trebalo razvijati miran odnos s nemuslimanima.

Vraćajući se na govor o braku pitamo se šta je prisnije, bračni odnos ili prijateljstvo? Prema Kur’anu (5:5), musliman može oženiti jevrejku ili kršćanku. Njen muž musliman ima obaveze prema njoj samim tim što je njegova žena. Kao što je objavljeno u suri Er-Rum u 22. ajetu, on s njom treba živjeti u miru i postupati s ljubavlju i suosjećanjem. Muslimanki nije dopušteno da se uda za nemuslimana, a to ne znači da on ne može biti njen prijatelj.

Četvrto pitanje:

Zašto se Kur’an odnosi prema jevrejima i kršćanima kao prema kafirima ili nevjernicima? Kakav je to vid poštovanja i tolerancije?

Odgovor:

Ponovno je ovdje načinjena velika greška u vezi s prijevodom, ali, također, takvu grešku ponekad prave i muslimani. Ako potražite značenje izraza nevjernik u rječniku engleskog jezika, naći ćete da podrazumijeva nekoga ko nema vjere ili ne vjeruje u Boga. Da li Kur'an kaže da jevreji i kršćani ne vjeruju u Boga? Ne, sura El-Ankebut, 46. ajet, kaže da je Bog kršćana, jevreja i muslimana jedan isti Bog. U ovom slučaju, riječ nevjernik je netačno prevedena riječju kafirun.

Termin kafir, koji se odnosi na osobu, ili kufr, kojim se odnosi na postupak, korišten je u Kur'anu u različitim značenjskim kontekstima. To je razlog zašto se čak ustručavamo upotrebljavati termine "koji nema povjerenja" ili "nevjernik", jer nije posve jasno šta je objekt njihovog nepovjerenja ili nevjerovanja. Bog? Određeni poslanik? Ili neko drugi? Radije koristimo termin "nemusliman", jer se odnosi na različite vrste kufra, bilo da se odnosi na svjesno odbijanje poruke islama (nevjerovanje) ili se termin nemusliman odnosi na onoga ko nema svijesti o autentičnoj poruci islama (nepovjerenje). Slijede primjeri različitih kontekstualnih upotreba termina *kufir*:

1. Kufr se ponekada koristi u pozitivnom smislu. Dobar vjernik, također, može biti *kafir*. Kako? Kur'an kaže: *Onaj ko ne vjeruje u šejtana, a vjeruje u Allaha...*³⁶
Svako onaj ko vjeruje u jednu stvar koja ima svoju suprotnost jeste kafir.
2. *Kufr* se može koristiti u neutralnom smislu, tako da je izvorno značenje kufra u arapskom jeziku "prikriivanje nečega". Sam poljoprivrednik stavljajući sjeme u zemlju i pokrivajući ga čini *kufir*. U duhovnom smislu, namjerno odstupanje od istinitih i vjerodostojnih naučavanja poslanika forma je "prikriivanje" istine.
3. Riječ *kufir*, također, može da se odnosi na muslimana kada on čini nešto što je pogrešno, ali ne nužno nešto što bi ga/nju lišilo pripadnosti islamu. Naprimjer, musliman koji bi bio u mogućnosti da ode na hadždž, ali ne ode ne negirajući potrebu da treba

³⁶ El-Bekare, 256.

- ići, učinio je djelo *kufra* u smislu nezahvalnosti prema Allahu (3:96-97).
4. Kufr se koristi u Kur'anu kao opozit terminu *šukr* – biti zahvalan (31:12).
 5. Termin kafir koji se koristi u Kur'anu ne odnosi se samo na Jevreje i kršćane već i na one koji ne prihvataju poslanike i koji negiraju postojanje Boga. Termin je bio korišten kako bi ukazao na Nuhov i Ibrahimov narod. Također, korišten je da se ukaže na one koji niječu poslanstvo i općenito odbacuju postojanje Boga, što očito nije slučaj s kršćanima i Jevrejima.
 6. Termin kufr koristi se u mnogo serioznijem smislu ali s različitim značenjem. Odnosi se na odbacivanje islama. Opisuje onoga ko zna istinu, ali je odbacuje zbog gordosti i sujete. Ovo je primjer onoga ko u svom srcu zna za istinu, ali je namjerno odbacuje. Ipak, mi ne možemo ovako što procjenjivati. Poslanik je muslimanima dao veoma jasne instrukcije nakon što se desio jedan incident kada su ljudi pretpostavljali da znaju razlog zašto je neko ispovijedao vjerovanje u islam. On ih je upitao da li su oni otvorili njegovo srce, tj. znaju li oni da je to što je bilo u njegovom srcu bilo iskreno. Suština je u tome da to moramo prepustiti Allahu, samo Allah zna da li je dotična osoba prihvatila iskrenost. Allah je Onaj koji sve zna i On je Jedini Sudija.

Peto pitanje:

Zašto Kur'an govori jezikom odobravanja u pogledu progona Jevreja iz Medine? Zar to ne ukazuje na elemente antisemitizma ili antijevrejstva i zašto Kur'an opisuje Jevreje i idolopoklonike kao najljuće neprijatelje vjernicima (5:85)? Nije li to potvrda Poslanikova "pokolja i progona" medinskih Jevreja?

Odgovor:

Kako Poslanik Muhammed, s.a.v.s., može biti antijevrej kada Kur'an spominje ime Musaa, a.s., i drugih izraelićanskih poslanika u najljepšem smislu? Kur'an opisuje da je izvorni Tevrat (Tora) bio objavljen Musau, a.s., kao svjetlo i uputstvo, i Kur'an zahtijeva poštovanje prava svih miroljubli-

vo koegzistirajućih ljudi, uključujući i Jevreje. Kritika upućena u Kur'anu nije okrenuta prema Jevrejima ili kršćanima. Kritika je usmjerena prema izvrtanju istine i pogrešnim postupcima koje su počinili kršćani, Jevreji kao i neki muslimani; to nije kritika izvorne objave koju je Allah objavio Musau i Isau. Baš kao što biblijski tekst uključuje kritiku vjernika, bilo da su sljedbenici Musaa, a.s., ili Isaa, a.s., Kur'an, također, poziva na odgovornost za pogrešne postupke muslimane, ali i druge. Nadalje, kritika nije sama sebi svrha, već je namjera upozoriti muslimane na to kako se iste greške ne bi ponavljale u budućnosti.

Ono što je povijesno jasno o Poslanikovom, s.a.v.s., postupanju prema jevrejskim plemenima u Medini i izvan nje jeste da je po dolasku u Medinu donio Medinski ustav. Kao što dr. Hamidullah opisuje, bio je to prvi multikulturalni i multireligijski ustav u svijetu. On je svima dao jednaka prava, uključujući i Jevreje. Obezbijedio je pravnu samostalnost i pravo na slobodno prakticiranje religije, a to zahtijeva opredijeljenost za odbranu grada Medine od vanjskih agresora. Niko ne može okriviti Poslanika, s.a.v.s., što je ovaj ugovor poništen. Čak i nemuslimanski učenjaci, poput Montgomeri Wattsa, nikada ne spominju da je Poslanik, s.a.v.s., kriv za neuspjeh njegovih sporazuma. Ustvari, druge strane su počinile djela koja su u suprotnosti sa samim ugovorom. Međutim, kazna se primjenjivala na određenu skupinu ljudi koji su počinili prekršaje, a ne na sve. Ako bi kazna bila primijenjena na sve, to bi bilo vrijeđanje tog plemena i neko bi mogao posumnjati na postojanje predrasude prema određenoj grupi, kao što je antisemitizam. Svakako, kazna je uvijek proporcionalna djelu koje je počinjeno. Otkrivanje žene muslimanke nije isto što i urota da se ubije Poslanik, s.a.v.s., te se takvim postupcima pristupa drugačije. Konačna izdaja dogodila se tokom Bitke na Hendeku, kada se grupa Židova iz Medine priključila neprijatelju, jednostrano se odrekla Medinskog ustava i pomogla neprijatelju u ratu protiv Poslanika, s.a.v.s., i Medinjana. U moderno doba ovakvo nešto tretira se kao veleizdaja u toku rata. Navodeći ovaj incident, mnogi kažu da je Poslanik, s.a.v.s., izvršio pokolj plemena Benu Kurejza, ali ovo predstavlja iskrivljavanje historijskih činjenica. Ustvari, to nije presuda Poslanika, s.a.v.s. Narod plemena Benu Kurejz izabrao je svog vlastitog arbitra i to bivšeg saveznika (Sa'da, r.a.), koji je odredio njihovu kaznu sukladno zakonu Tevrata (Tore), koji

propisuje ubijanje muškaraca zbog izdaje. Poslanik, s.a.v.s., se složio s njegovom presudom, no, treba imati u vidu da to nije, najprije, bila presuda koju je donio Poslanik, s.a.v.s. Naučni rad, koji je napisao V.N. Arafat, dovodi u pitanje pretjeranu procjenu broja boraca koji su kažnjeni, a koji se spominje čak i u biografijama Poslanikova života kao što je ona od Ibn Ishaka. Argument koji navodi Arafat posve je uvjerljiv i stručno istražen.

Centralno pitanje (5:85) je da li se govori o svim Židovima ili o onima koji su u svoje vrijeme bili neprijateljski raspoloženi prema muslimanima radeći suprotno onome što je sporazum podrazumijevao. S obzirom na tekstualni i historijski kontekst, ovo se odnosi samo na one koji su pokrenuli neprijateljstvo ako ne i izravnu agresiju protiv muslimana, ali ne i na cijelu vjersku skupinu.

Zaključak

Mi, sigurno, živimo u svijetu u kome pojedinci, skupine, i vlade provode razne oblike nasilja i terora. Takvo nasilje čini se u ime ideologija, uskih formi nacionalizma i religije. Suzbijanje nasilja još većim nasiljem povećava taj začarani krug. Veliki resursi bili su posvećeni borbi protiv nasilja obično jednakim ili čak i nasilnijim sredstvima. Treba samo malo pozornosti kako bi se uočili uzroci, kao što su velika nepravda i dehumanizacija drugih. Samo bi se jedan mali dio tih sredstava, zajedno s osjećajem časti, pravednosti, jednakosti i ljudskosti mogao nositi s najvećim nasiljem na mnogo konstruktivniji način. Religija se zloupotrebljava kako bi se opravdalo besmisleno i nepotrebno nasilje, a ona bi, s druge strane, mogla konstruktivno pozivati kako bi se zaustavio val nasilja. Posebno, zajedničke vrijednosti objavljenih religija mogu pridonijeti tom nastojanju. Dužnost je svećenstva i vjerskih učenjaka da pojasne ove vrijednosti i razjasne tumačenja Svetih pisama, ne samo drugima već i vlastitim vjerskim zajednicama. Međuvjerski dijalog jako je neophodan ali također i interreligijski. Nadam se da ovaj skromni doprinos može biti korak u ovome smjeru.